



Мр Гроздана
КОМАДИНИЋ

РЕЧНИК НАРОДНЕ ДУХОВНЕ КУЛТУРЕ ЧАЧАНСКОГ КРАЈА (ИЗБОР)

УДК: 398(497.11)(038)

АПСТРАКТ: Дужност сваког Србина је да сачува оно што га одређује као национално биће, а то је духовно благо наслеђено од предака, и да га затим преда потомству. Управо то су радили чланови Лингвистичке секције Економске школе у Чачку, вођени ментором мр Грозданом Комадинић. Од 1999. године прикупљају и обрађују грађу за Речник народне духовне културе чачанског краја. Овај део речника награђен је 2003. године Републичком наградом на такмичењу лингвистичких секција Србије. Примери казивача писани су изворним језиком.¹

КЉУЧНЕ РЕЧИ: звук, извор, игла, Ивандан, изјеч, јабука, јаје, јаловост, јаштавица, Јереминдан, љубав, народно лечење, некрштени дани, несрећа, нож, нокти, нос, ноћ

Звук

У народном веровању звуком се плаше и гоне зли духови, а оглашавају се и важни догађаји: рођење деце, свадбе, ратови, поплаве; звуком звона на црквама оглашава се почетак божје службе.

Звук се може произвести помоћу клепетала, бубња, трубе, од коре дрвета, лупањем у металне предмете, иритирањем животиња да пуштају гласове (свиње да скиче), звоном, пуцањем из пушке и пиштоља итд.

У чачанском крају постоје многа веровања у вези са звуком:

- када се чује звоно са цркве, треба стати окренути се ка истоку и прекрстити. Звона цркве најављују божје присуство;
- ако човека гони нека нечастива сила, ђаво, привиђење, само треба стати под звоник или ако се зачује звоно са цркве, тај је спасен;
- звук звона оглашава да је неко умро, а и када се неко сарањује, звона звоне да се најави његов одлазак на онај свет;
- уочи Јереминдана иде се око куће по окућници, по ливадама ће се стока чува, лупа у старе канте, лонце, бакраче, раонике и друге плекане предмете који дају звук и виче се: „Јеремија, у поље, беште змије у море. Ђе која остала на трн очи избила”. Докле се чује звук, дотле неће бити змија (у неким селима то

1 | Лектор није интервенисао на изворним изразима казивача, како би се сачувала аутентичност народног говора. [прим. М. Матовић].

раде деца (Слатина, Мрчајевци) и за то добијају од домаћина награде у слаткишима и новцу).

О Ђурђевдану, Спасовдану, Божићу ваља да се изува преко торова и стоке да се оћерају нечастиве силе, болешчине, врачаре и чињарице;

- ован предводник; звук се оглашава испред оваца звоном. Ако нема овна, звоно се ставља на најбољу овцу;
- во дешњак носи меденицу која звони. Посебно се никад ноћу не иде у рабаџилук без меденице на дешњаку;
- пуца се преко куће у којој се тешко порађа породиља, пуцањем се оглашава рађање детета, поготово ако је рођено мушко;
- пуца се када се изводи млада и предаје ђеверу и младожењи, пуцањем се најављује долазак невесте у нови дом;
- постојао је и обичај да се сутрадан при свадби приказује младино поштење и тај значајни догађај, сазнање да млада није била „начета”, оглашава се пуцањем из пушке;
- градоносни облаци су се заплашивали, враћали виком, ударањем у раоник и канте, ватањем свиња да скиче. Било је важно направити што већу „уку, буку”, како би се они „нечастиви” што воде градоносне облаке поплашили и вратили.

У ивањичком крају забележено је како се може спасити „завезан” мушкарац:

- кад је неки мушкарац „завезан”, треба следеће вечери да оде на непознат гроб, узме са њега земље и три пута пребаци преко себе. Затим да оде на мост у близини неке раскрснице. Ту нека рашири ноге, а неко из кубуре и пиштоља да му опали између ногу па ће растерати мађије.

Приликом здравица куца се да би се звуком исказало поштовање божанству.

Игла

У народу има много веровања о игли, вероватно због њене употребе која добија симболично значење. Народ верује:

- ако се игла позајми, када се враћа треба боцнути онога од кога се игла позајмљује, да се не би посвађали;
- не ваља да млада из рода донесе иглу у нови дом;
- не ваља иглом ушивати нешто на себи, јер нећемо напредовати у пословима које радимо. Ако мора да се ушије нешто, онда тај коме се ушива мора ставити неки предмет у уста и ћутати (обично се ставља конац);
- не ваља жена да носи иглу на грудима, јер се може десити да је заболу груди;
- игла у сну је често сексуални симбол;
- сањати да изгубиш иглу, значи растати се са драгом особом;

- сломљена игла у сну предсказује жалост;
- сањати да си се убо на иглу значи да ти савест није мирна;

Извор

Извор у народном веровању има изузетно значење. Сама етимологија речи извор симболизује рађање нечега новог, што треба да донесе срећу у животу, али постоје многа веровања која треба испунити да би се извор сачувао за срећу човека.

Народ верује:

- на Божић, највећи православни празник који је такође симбол живота и рађања, доноси се „цела вода” са извора да се њоме прво напоје укућани и замеси чесница;
- ваља на велике празнике, кад се приђе извору, поздравити га са: „Бог ти помог’о” и закрити извор босиоком, рузмарином или селеном, или бацити неку парицу у њега;
- лековите изворе приликом завршетка лечења треба даривати неким новчићем и прекрстити се;
- на Ђурђевдан се доноси „цела вода” са извора и у њу се ставља цвеће „повратич”, па се да крави да пије, да краве имају млека као воде, а ако су „ујмиле” млеко, да га поврате;
- приликом крштења, дете се купа у „целој води” са извора у коју се ставља босиок који је освештан.
- на Каблару постоји извор који се зове *Савина вода*, који је лековит, посебно за оне којима је слаб очни вид;
- не ваља у близини извора мокрити и другим „поганима” загадити извор, гр’ота је.
- не ваља по недоба ићи на извор, а посебно у глуво доба ноћи, јер се на извору окупљају виле. Ту пију воду и ако наиђе неки човек, могу да га „устреле” или заведу и опчине. Ако извор ноћу гласније жубори, то значи да виле међу собом разговарају.
- вештице бајалице око извора често набацују чини, па се на њих може нагазити ако се иде ноћу;
- сањати бистар извор значи велику радост и срећу;
- мутан извор у сну значи пропале наде, болест и несрећу, као извор који је пресушио;
- пити воду са извора – предсказује добро здравље;
- често сањати извор – значи да вас због нечега гризе савест.

Ивањдан

Ивањдан је велики празник. На Ивањдан се обавезно пости. Народ верује да не сме било шта да ради. Верује се да је Ивањдан тако велики светац, да на тај дан сунце од страха три пута стане на небу;

- на Ивањдан се беру лековите биљке за чајеве;

- верује се да на овај дан ваља посадити неколико зрна пшенице која је стављена у лонац. Пустите се да пшеница расте до Петровдана. На Петровдан се гледа да ли је никла или уклијала, ако се клице савију као прстен, верује се да ће се те године девојка удати;
- уочи Ивањдана понегде девојке стављају беланце у чашу воде да преноћи под стре'ом, па на Ивањдан по њему некако погађају кад ће се удати;
- на Ивањдан се ђеци пре сунца ставља црвен конац око руке да не би изгорела од сунца преко лета, а скида се на Илиндан и ставља се на цвијеће да би боље цветало;
- од Ивањданског цвијећа праве се вијенци и стављају на кућна врата. Тиме се одгоне вештице и зли духови;
- болесник се провлачи кроз Ивањски вијенац да би оздравио.
- у Кушићима народ верује да се небо уочи Ивањдана отвара три пута. Тада папрат добија магијску моћ, а закопана блага почињу да горе плавим пламичком. Ко то спази, верује народ, треба да баци своју капу на то место, па ће успети да ископа то благо;
- на Ивањдан не ваља радити;
- када на Ивањдан буде лепо време, биће родна година.

Изјеч То је комадић усирене крви који, како је народ веровао, вештица мора избљувати кад изједе нечије срце. Кад се нађе, изјеч се чува за лек против вештица (Срезојевци).

Јабука У народном веровању јабука има велику магијску моћ, што вероватно проистиче из велике родности ове воћке. За јабуку народ верује да је божје дрво и да помаже и напретку у плодности. Зна се да је јабука веома родна, али да су и њени плодови изузетно здрави, зато у народу постоје многа веровања и обреди везани за јабуке:

- кад мајци умре мало, некрштено дете, закопава се под стабло од јабуке да би мајка поново рађала децу;
- на Божић се деца умивају водом у којој је стајала црвена јабука, да би била румена;
- ваља се да се на Божић поједе мало јабуке да би имали свеж дах целе године;
- ако млада на веридби прими јабуку са новцем коју јој је донео младожења – знак је да је прихватила понуду за удају;
- јабука се ставља у уста бравчету које се носи на дар на свадбу или се набија на рогове овну ради среће, берићета и плодности;
- на јабуку се се скупља белило за младу;

- кад момак пошаље девојци румену јабуку, шаље јој поздрав и показује да му је драга;
- јабука као поклон увек је симбол љубави;
- сањати да береш јабуке предсказује пословни успех и срећу; стабло у цвату предсказује велику несрећу. Трула јабука је велика штета;
- сањати зреле, крупне јабуке – уживаћеш у љубави, а може доћи и до брака;
- верује се јабуково дрво не ваља горети на ватри.

Јаје

Јаје је симбол рађања новог живота и зато у народној култури чачанског краја има много обреда и веровања везаних за јаја:

- јаје се боји за Васкрс на Велики петак;
 - прво се боји црвено јаје које се оставља у кући и чува се до следећег Васкрса. Такво јаје се назива „чуваркућа”;
 - у Катићима (код Ивањице) су нам причали да се уочи Васкрса стави црвено јаје у воду и ту се још дода трава здравац, дрен и калопер. Све то преноћи. Ујутро се укућани, посебно деца (девојчице) умивају том водом, па ће целе године бити здрави;
- На Васкрс се сваком ко дође у кућу поклања бојено јаје. Са тим јајима се сви куцају. Ко другом сломи јаје, узима га. Сматра се да је срећан онај ко разбије највише Васкршњих јаја.
- ђеци која први пут дођу у нечију кућу даје се јаје да би боље напредовала;
 - љуске од јајета ваља добро на Васкрс уситнити да не би вештице могле на њима да се „превезу” и да кокошке не би јеле јаја;
 - ваља се када се насади кокошка да се мало поседи поред гнезда да би кокошка мирно лежала и да би се јаја излегла;
 - ваља се попу, када се дају јаја на „свећењу водице”, украсти једно јаје да би кокошке боље носиле;
 - јаје „чуваркућу” ваља закопати у њиву да би боље рађала;
 - не ваља јаја преносити кроз овце, јер ће овце добити гушавост – „јајаруше”;
 - не ваља јаја за насађивање пренети преко воде ;
 - ако се висабаба уноси у кућу кокошке ће престати да носе;
 - сањати јаја, углавном предсказује добро.
 - посебно се срећа предсказује ако се сањају Васкршња јаја;
 - јаја у сну предсказују падање снега.

Јаловост

Јаловост значи немати порода. То је највећа божја казна која човека може да снађе. Народ верује да до јаловости – немања

деце, може доћи због чини, учињења, врачања, набацивања, на самој свадби или после ње. Такође се верује да до јаловости може доћи и због проклетства које породица трпи због лоших дела својих предака. Мука је натерала народ да се поред медицинског лечења послужи и другим начинима (гатањима, бајањима, молитвама...), да би испунили своје жеље и добили наследнике. Верује се:

- на свадби нека зла жена, врачара може катанцем закључати младенце да су немоћни прве брачне ноћи и свих осталих, па према томе неће имати порода. То раде што раздвоје катанац између кога ће проћи младенци. После тога катанац саставе, закључају и баце у воду. Младенци ће бити „откључани” и добиће пород само ако се катанац пронађе и откључа;
- да би муж постао моћан да обавља брачне дужности, ваља да у глуво доба ноћи оде на ћуприју и да му неко опали кубуром између ногу. Затим да се врати брзо кући не окрећући се;
- ваља се да би нероткиња родила да свекрва узме гранчицу од бадњака и њоме удара нероткињу говорећи:
„Хоћеш ли родити?”
„Хоћу, оче, Божићу, родићу.”
Понавља се три пута.
- да би жена остала у другом стању, на Божић се удара ражњом од печенице;
- ваља се да нероткињи трудна жена стави под појас хлебнога квасца да преноћи, па га други дан поједе;
- ваља се да нероткиња оде на гроб у који је укопана трудна жена, па гризући на том месту траву, зове ону умрлу по имену и моли је да јој поклони своје бремене. После узме мало земље са тог гроба и носи је под појасом.

Јаштавица Јаштавица је израслина која се појављује на језику, а пече и боли. Народ верује да се појављује зато што нас неко оговара. Ако се појави са десне стране, оговарање потиче од мушке особе, ако је са леве, од женске особе. Да би јаштавица нестала, ваља три пута плунути у ватру и рећи: „Ко ме оговарао, у ватри горео”.

Јереминдан У народу се овај празник празнује да би се заштитило од змија:
– уочи Јереминдана деца, жене узму кашике, раонике и друге металне предмете, иду по њивама, околу торова и у њих лупају да би отерали змије за целу годину. Уз звоњење обилазе три пута око куће и певају следећу песму:
„Јермије у поље,
бежте змије у море.

Све су редом отишле,
само једна остала,
и она је пропала,
оба ока избола,
на два трна глогова,
на четири шипкова...”

- верује се докле звук допре да те године неће бити змија;
- варује се на Јереминдан радити о земљи због црва;
- не ваља прати одећу због ђеце у кући. На Јереминдан, ако је овај празник на петак, обавезно се пости.
- уочи Јереминдана ваља игле ставити под камен, па их ујутро можемо извадити и њима радити. Ако то не урадимо, игле не ваља померати.

Љубав

Љубав је осећање, најнасушнији хлеб без кога човек не би преживео свој реалан живот и прати га од колевке па до гроба. За живота човек мора „обезбедити” нечије љубавне сузе које ће га испратити и на онај свет. Постоје и разне љубави, почев од исконске љубави између родитеља и деце, љубави према драгој особи са којом би се живот могао остварити, па до љубави према човеку уопште, јер човек је задовољан онолико колико је од ближњих вољен, а од других поштован. До љубави се није могло лако доћи, па се љубав морала заслужити и добити, али од злих духова, вештица, завидника и сачувати. У народној култури чачанског краја постоје многа веровања како се до љубави могло доћи, али и шта чинити да се љубав не помути. Постоје разне форме народног стваралаштва везане за љубав.

Народна мудровања о љубави

- У чачанском крају забележили смо многе народне мудрости
- пословице о љубави, које нам говоре шта значи љубав, како љубав сачувати, али и да се љубав не може сакрити.
- Издвојићемо неке народне мудрости о љубави које се чувају на готово целом испитаном ареалу:
- Љубав и сиротиња се не могу сакрити.
 - Чекај, времена ђевојко, не изгуби имена.
 - Очима проси, устима не питај.
 - Први уздах љубави, последњи уздах мудрости.
 - На језику мед, а у срцу јед.
 - Мамац за срце је љубав, али не и за мозак.
 - Сестра сестру удаје, а бачва бачву продаје.

- Тешко мужу који жене нема, а још теже који се са врагом натеже.
- Око је први у љубави поклисар.
- Ни у мору мјере, ни жени вјере.
- Ко шћери оће да добије, матери ваља да се умиљава.
- Љепој ђевојци срећа немашка.

Љубав у лирској поезији

У чачанском крају забележено је мноштво лирских песама. Њих данас певају неке изворне певачке групе, али се могу забележити и код старијих казивача, посебно код жена. Утихнуле су љубавне лирске песме на прелу, поселу, копању, моби, комишању, код абаџија, чобана, на пашњацима, али још интензивно живе у душама оних који су их певали или слушали:

„Нисам знала горјети ко свећа,
да је љубав од јефтике већа.”

„Ој Мораво, куда ли се сливаш,
Да л’ нас двоје на обали сновиш?”

„Помрачина, месец прогријава,
мој је драги уморан па снови.
Луд је био што је долазио,
до колена блато погазио,
јер ме није младу пољубио.”

„Шта ћу, мајко, ове зиме,
у војску ми оде Миле,
у војску ми оде Миле,
љубавити немам скиме.”

Љубав у врачањима

Етимологија речи *врачање* говори о основној функцији овог обреда. Врачање је изведеница од општесловенске речи (лексеме) *врач*, што значи видар, лекар. Значи, љубвна лечења:

„Љубав је болест, без које је човек болестан”, зашто болестан?
– зато што многи нису имали среће да пронађу своју „праву половину”, већ су Божји уклетници који целог живота трагају за својом „правом половином”, правом љубављу, јер свако од нас је „преполовљено знамење једног човека” (тако је писао Платон). Пошто се права половина тешко налази, ретки су брачна срећа и права љубав. Али, пошто се без љубави не може живети, човек

се супротставља Богу, измишља многе путеве да до љубави дође.

У народној духовној култури чачанског краја веома интензивно живи уверење да се у љубавним врачањима може освојити вољена особа, очувати љубав од душмана, повратити, преотети, али и да су љубавна врачања и узрок многих патњи.

Љубавним врачањима се може сазнати да ли вас жељена особа воли:

- убере се струк девојачке траве. Када се откида по један листић (који је у облику срца) и изговара: „Воли ме, не воли ме!”, која реч падне на завршни листић, показаће да ли нас жељена особа воли, или не;
- помоћу многих знакова у шољи можемо сазнати да ли нас жељена особа воли и каква нам је љубавна ситуација:
- ако се у шољи види:
 - црна тројка – предсказује љубавни састанак,
 - седмица без црте – нова љубав,
 - седмица са цртом – обнављање старе љубави,
 - А – означава почетак нове љубави,
 - букет цвећа – озанчава трајну љубав...

Да ли ће се девојка удати или момак ожени и за кога

- Бадње вече* На Бадње вече први залагај хлеба који узмеш обзине три пута, завиј, у хартију и стави под јастук. Те ноћи ког момка (девојку) будеш сањала (сањао), удаћеш се за њега (њу).
- Божих* После ручка на Божић изнесу се кости од прасета и намене се на девојке, коју пас прво узме, та ће се девојка прво удати.
- Богојављење* Уочи Богојављења пази се шта ће да се сања, јер се снови у Богојављенској ноћи обично остварују. Који и какав момак се сања, за тога ће се девојка удати.
- Видовдан* Ваља се, да би уснила за кога ће се удати, девојка да убере видовицу уочи Видовдана и пред спавање стави цвеће под јастук. Приликом стављања цвећа изговара речи:
„Ој, мој Виде, виђени,
о, мој драги суђени,
ако мислиш јесенас
(да ме просиш)
дођи вечерас,

у први санак на састанак.”

Како освојити жељену особу

Ако девојка жели да има много просилаца, посије на Бадњи дан око плота ланено семе и три пута каже: „Ја сијем лан на Бадњи дан, да ме просе просиоци сваки дан.”

Ако девојка хоће да је неки момак заволи, нека металним новчићем закоље миша, завеже га у мараму и тиме кришом удари момка и он ће слепо трчати за њом.

Кад девојка хоће да освоји момка, треба да види млади месец, да мане руком и рекне:

*„Нов месече, нов новаче,
окрени земљи груди,
нек Милан полуди.”*

(Навести име вољене особе) Затим се окренути три пута на пети и рећи:

„Ја се окрећем на десној пети, да сам њему стално на памети.”

Како сачувати љубав

Брачни другови кад увиде да не могу у љубави да се сложе, а то желе, треба уочи празника да узму од црквењака кључеве од цркве, да откључају цркву, па да кључеве откључају у изворској води. Том водом треба да се умију и да је менко сркну, па после проспу испод свиња. Верује се да ће све чини бити спране.

Љубавне изреке

У народу постоје многе мисли и дефиниције о љубави. Многима би се могао открити и аутор, али их је народ прихватио као своје и њима „гале” срце, увеличавају радости, доживљавају их све по својој души и искуству, али и за многе своја осећања налазе одговор. Навешћемо неке:

- Љубав је волети, бити вољен.
- Љубав је егоизам удвоје.
- Љубав је једина ствар која после краја има и почетак.
- Љубав је када живиш међу хиљадама, а мислиш на једнога.

Љубав у ђачким споменарима

Лирске народне песме преселиле су се са ливада, прела, посела у школу, са другим карактеристикама. Сеоску идилу заменила је нова идилка, створена у градској средини, у колективном животу, у школама. Настала је нова лирика, такозвани *споменари*. Она ће се преносити с колена на колена, спасиће од заборава младалачке дане, заносе, време проведено у школи

и све пропратне промене које духовно региструју нов живот. Навешћемо неколико успомена „инспирисаних љубављу”. Оне се могу наћи у споменарима, у свескама, на књигама и торбама, на песку, на табли у школи, на дрвећу и клупама у парку, а постоје и специјални „споменари” – ауторизовани. Свима је циљ да овековече тајне младалачких заноса, ђачке љубави и очувају сећање на најлепше доба живота – младост.

*„Сваки цветак увенуће,
само један неће,
а тај цветак што не вене,
то су наше успомене.”*

*„Високе су зграде,
узани сокаци,
то су zgodна места
где се љубе ђаци.”*

Леска

По народном веровању, има чудотворну моћ:

- од лескових гранчица праве се крстови који се на Ђурђевдан обетину и Троичиндан стављају на куће, бунар, капију, штале, торове, побадају у њиве да би чувале од града и других непогода које могу да дођу са неба;
- лескова грана чува млеко да се не уквари;
- кажу да у лесково дрво никада не удара гром;
- змија не сме да приђе лесковом дрвету, зато су стари људи увек носили лесков штап и избацивали га испред себе кад ходају путем, шумом;
- верује се, ако загрми на Светог Илију, да ће лешници отпасти;
- леску ваља посадити у авлији.

Народно лечење

Народно лечење је веома стар облик лечења човека од душевних и физичких обољења. Старо је колико и човек и, поред медицине, траје до данашњег дана.

Народно лечење се испољава у виду разних бајања, врачања, басми, али и коришћењем многих лековитих биљака и производа од животиња, који често имају оправдано дејство.

Басме и бајања спадају у сујеверје, али народ у њих верује и то психолошко дејство често помаже да болесник оздрави. Некада се и у сујеверним басмама могу наћи неки практични савети:

- при читању басме стоци, понеки чобани „пусте” овци крв из ува, па док читају басму, они прутићем ударају овцу по расеченом увету да „зао дух” изађе из овце.

Басма код заушака: Без оца се десило, без мајке се родило, без кума се крстило, без камена се разбило. Устук! Љута бољко, ту ти места нема!

Басма за скидање брадавица

- Кад је млад месец, треба три пута одбројати:

„Ти, месече, расти горе,
а брадавице нека падају доле.”

(Ово се три пута понавља и три пута опкраја бритвом око брадавице)

- Кад се угледа млад месец, узме се у руку мало земље и одбројава:

„Млад, месече, дај ми твоје маказице,
да пресечем своје брадавице.”

(Руком се преће преко брадавице и баца се земља преко себе).

Бајање од чирева

„У Сијере деветоро деце,
Од деветоро осморо,
од осморо седморо,
од седморо шесторо,
од шесторо петоро,
од петоро четворо,
од четворо троје,
од троје двоје,
од двоје једно,
од једно ниједно.”

Против плача – Вила сина жени и мога Милана зове на свадбу.

Ја не шаљем Милана, него шаљем његов плач;

- Сунце зађе за гору, оде плач у воду;
- Вода хучи, моје дете мучи;
- У воду хук, у моје дете мук!

Друга народна лечења

Лечење рана Узме се лист боквице, добро опере, привије на рану и одбројава:

„А ти, боквице, мајко биљака,
створена према Истоку,
моћна унутрашњом снагом,
преко тебе шкрипе кола,
преко тебе су јахале жене,
преко тебе су јахале младожење,

*преко тебе су бректали волови,
свему су одолела и супротставила се,
тако сад одоли отрову,
и зареци злу које земљом пролази!”*

Против бронхитиса

Пити чај од шумске љубичице, три пута дневно.

Главобоља

Слепоочницу обложити кором од лимуна.

Чир

Ваља привити сало од дивљег зеца или боквицу.

Жуљеви на нози

Половину суве шљиве држати цео дан на жуљу. Шљиву мењати неколико пута.

Ваља на жуљ привити кожицу од свежег јајета.

Несаница

Пре спавања јести маслину, зејтина и црног лука, или испити лимунаду од једног до два лимуна, незаслађену много.

Рана

Брзо ће зарастати, ако се на њу привије плеснив хлеб.

Свраб – „сугреб”

Лечи се, ако се узме кострутна торба (од козје длаке), њоме се натрља болно место и пребаца преко куће где гори ватра.

Када иде крв из носа

Ишчупа се длака из косе, завеже се длака у чвор и закопа у земљу. И онда ће крв престати да тече.

Бајање да се чиреви не множе

Прекрсти се ножем преко чира, говорећи:

„Пресекох ја тебе, док ти ниси мене.”

Неко на чиреве привија лист од дувана, премазан медом.

Некрштени дани

Дани између првог дан Божића и Крстовдана зову се *некрштени дани*. У те дане Христос је био некрштен, па се верује да су то дани нечастивих сила. Тим данима владају вештице, вампири,

привиђења, ђаволи. Народ верује да се тих дана треба чувати, не треба излазити по недоба из куће, не треба излазити на раскрснице, ћуприје, код воденица, мочила, свуда где се може привиђати. Народ те дане зове и Бели дани, јер се у све те дане мрси, иако је среда или петак.

Народ упражњава:

- не ваља децу крштавати од Божића, само у изузетним приликама се могу крстити на трећи дан Божића, а од тада па до Крстовдана нема крштавања;
- деца се не крштавају па макар била и на умору, јер у те дане Христос је био некрштен;
- не ваља у ове дане да жене перу, да се деца туку;
- не ваља у ове дане ни плакати, ни певати, ни излазити ноћу из куће;
- ваља се што више времена проводити у кући;
- верује се да од Божића до Крстовдана не ваља кувати пасуљ;
- жене раде женске послове само за видела, не ноћу.

Несрећа

У народу постоји веровање да човека прати срећа или несрећа и да, поред уложеног труда и пажње, често долази у непријатну ситуацију. Народ чак има и представу како изгледа несрећа, мада се она не може видети, већ само њене последице. Несрећа се замишља, углавном, као зла, ружна, мршава старица. Такође се верује да срећа и несрећа иду често заједно: „Где је срећа, ту је и несрећа”. Зато људи морају опрезно да се понашају и у срећним тренуцима или на срећном путу или ако им посао крене срећно. Човек не сме ни да се много радује срећи, јер је може урећи и изазвати зло. У народу постоји много веровања како се може предсказати несрећа, како би се она спречила да човек не пати. Народ верује:

- ако се неко роди под несрећном звездом, нико и ништа ми не може помоћи;
- кад кукуричу петлови по недоба, предсказују несрећу;
- не ваља убити мачку, јер предсказује несрећу. Каже се: „Ништа теже од мачје крви”;
- мачка, кад пређе пут, предсказује несрећу, лош завршетак посла;
- ако оштриш нож у кући, биће неке свађе, непријатности;
- ако куче урла ноћу, завија, слуги несрећу;
- Ивањдан и Петровдан су опасни празници. Верује се: ако ко на ове празнике ради, може се повредити или ће га задесити нека друга несрећа;
- ако се убије змија чуваркућа, кућу ће задесити несрећа;

- ко замути извор и растури птичје гнездо, чека га несрећа;
- ако је коњ током рата невесео, плашљив, слути на пораз;
- ако се крава облизни, не претсказује на добро;
- кад кокошка почне да кукуриче као петао, претсказује нерећу;
- ако се скакавци појаве у великом броју, предсказује се велика несрећа (војна или помор);
- ако сањаш змију, предсказује се велика несрећа (војна или помор);
- ако човек убије недужну животињу, мора га задесити несрећа
- ако сањаш змију, предсказује се велика несрећа или нерасположење;
- ако сањаш новчаник у сну, снаћи ће те опасност или несрећа.

Нож

Нож је средство које се свакодневно користи, али за њега је народ везао многа народна веровања:

- не ваља јести са ножа јер ће те болети зуби;
- не ваља мешати нож са кашикама и виљушкама, јер ће се укућани свађати;
- кад муж испусти нож и пободе му се у под, то значи да га жена вара.

Нокти

У народном веровању имају важно значење:

- да некога драгог не би урекли, када га видимо да добро изгледа, посебно мало дете;
- не ваља са ноктију стресати воду на шпорет, добијају се заноктице;
- не ваља нокте сећи у гостима;
- не ваља истовремено на ногама и рукама сећи нокте;
- не ваља сећи нокте увече, добићеш заноктице;
- не ваља мешати нокте са руку и ногу (неће се жеља испунити);
- не ваља нокте бацати у ватру;
- сањати нокте – нешто ћете изгубити;
- ако су вам нокти оштећни или сломљени, имаћете препирке или било коју другу свађу.

Нос

Нос, као и остали делови лица, предсказују човекове особине по изгледу:

- велики нос – добро срце;
- савршен нос – који има исту дужину као и чело и у поножју једва приметну шупљину, увек је показатељ великих моралних квалитета;

- лепа линија носа: склоност добром васпитању;
- мали нос – осетљива особа;
- дугачак и округло: непоштење;
- мали и танак: жива интелигенција;
- спљоштен: способност за оригиналне идеје;
- кукаст: грабљивост;
- шиљаст: затворена особа;
- повијен на врху: склоност ка доминацији;
- ако те сврби нос, претсказује да ћеш се љутити, свађати;
- девојку која жели да се уда треба млада да повуче за нос;
- нос у шољи значи да се неко распитује за тебе;
- сањати мали нос знак је неправде која ће вам бити учињена;
- сањати велики нос, знак среће, љубавне авантуре;
- сањати запуштен нос или губитак носа могу бити знак преваре или неверства.
- нос у сну често је сексуални симбол.

Ноћ

Ноћ је време које је предвиђено за нечастиве силе, волшебне силе, птице грабљивице, а дан за човекове активности. Многи послови по народном веровању треба да се заврше у току дана, да се несрећа и нечастиве силе не би изазивале.

Народ верује:

- не ваља ноћу ићи на извор, јер се може нагазити на велико коло, па ће виле устрелити;
- не ваља ноћу простирати веш напољу, а посебно дечје пеленице;
- не ваља да дечје пеленице заноче напољу;
- не ваља ноћу ићи тамо где кокошке слећу, јер се тамо често бацају чини;
- не ваља се ноћу одазивати ако те неко зове;
- не ваља ноћу ићи на раскрснице, буњишта, код вирова, поред гробља;
- не ваља се ноћу окретати;
- не ваља у глуво доба ноћи излазити из куће;
- не ваља се ноћу огледати у огледало;
- не ваља ноћу оштрити ножеве
- не ваља ноћу паучину скидати;
- не ваља ноћу мрве просипати (носиће орао кокошке);
- не ваља кад ноћу петао кукуриче кад му није време;
- сањати ноћ предсказује да сте у некој опасности. То треба схватати као симбол упозорења;
- не ваља ножем заманути на дете, јер ће се дете плашити. Ако се замане, треба благо доватити до њега;

- кад нож падне на оштрицу, предсказује да ће неко мушко доћи у кућу;
- кад наиђу градоносни облаци, ваља ножем замахивати на њих, викати и на крају нож побити на кућни праг;
- сањати нож значи велику бригу.

Казивачи:

Деса Затежић (1932), Љубић
Момчило (1926) и Миливојка (1924) Чековић, Коштунићи
Ковиљка Богдановић (1923), Чачак
Даница Мијаиловић (1920-2006), Котража
Љубица Лалић (1942), Вича
Љубица Дуканац (1932), Вучковица
Драго (1927) и Мира (1925) Солдатовић, Лиса
Радојка Лазић (1948), Трбушани
Босиљка Лаковић (1926), Миоковци
Разуменка Тимотијевић (1926), Заблаће
Мангелина Обрадовић (1933), Вранићи
Марко Петронијевић (1925), Луке

Glossary of Folk Spiritual Culture of Cacak Region (selection)

The faster the number of people who remember old (ancient) customs decreases the faster the work on recording folk tradition and life style should be carried out. Researches of different aspects of folk culture open up the way to creation of a real picture of inhabitants' old mentality, not only of certain regions, but of Serbian and even Slavonic peoples. Collecting different forms of folk spiritual culture contributes reconstruction of archaic notions of life and folk language which incorporates into a greater collection of Slavonic cultural values.

Glossary of folk spiritual culture is only one of the forms of systematization of traditional folk material.

The glossary includes pagan, Christian, superstitious and mythological meanings, Christianization of notions, but everything interpreted in the way which can be heard in Cacak region, without verification etymology of certain lexeme and analyzing what can be found about some of the lexeme recorded in some of the researches. As a matter of fact, the glossary is a mirror of spirituality of Cacak region people and their struggle for existence and eternal search for love, beauty and sense of living.

Grozdana KOMADINIC, M. A.

**Le dictionnaire de la culture spirituelle nationale
de la région de Cacak (choix)**

Autant que le nombre de gens qui se souviennent des anciennes coutumes et croyances décroît, d'autant plus vite devrait avancer le travail sur la notation des matières provenant de l'existence et de la culture nationales. La recherche des différents côtés de la culture spirituelle nationale fraye la voie vers la création d'une image réelle de la mentalité ancienne de la population, non seulement de certaines régions, mais aussi de la totalité du peuple serbe, et même plus largement – du peuple slave. Le rassemblement de différentes formes de la culture spirituelle nationale contribue à la reconstruction d'aspects d'existence archaïques et de la langue nationale, ce qui s'insère dans un ensemble plus grand de valeurs culturelles slaves.

Le dictionnaire de la culture spirituelle nationale est seulement une des formes de systématisation de la matière spirituelle traditionnelle.

Le dictionnaire contient les significations aussi bien païennes que chrétiennes, superstitieuses et mythologiques des notions christianisées mais tout cela interprété ainsi qu'on pouvait l'entendre dans la région de Cacak, sans vérification de l'étymologie de certaines lexèmes et de l'accomplissement de l'analyse de ce qui se trouve inscrit sur certaines lexèmes chez les enquêteurs de jusqu'à présent. En réalité, le Dictionnaire est le miroir de la spiritualité des gens de la région de Cacak dans leur combat pour la subsistance et la recherche perpétuelle de l'amour, de la beauté et de la signification de l'existence.

Grozdana KOMADINIC, titulaire d'un magistère